

Azonos párban egyforma kezdőbetűvel sem nevezték el a párokat, mert az azonos hangzás, az egyformánérés nem kívánt mozgást, illetve mozdulatokat idézett volna elő, úgy a jászólnál megköltve, mint a járomban, munka közben. Ez elővigyázatosságot is mutat, mert balesetveszélyt rejtett magában, pl. Kormos-Körmös vagy Lompos-Gombos. A legjobban a szabadon legeltetésnél volt gyakori eset, hogy a veszekedős, hamis természetű ökrök a szomszédos társakkal összezsaptak, verekedtek. Ez virtust jelentett és ezek a vérmérsékletek igazodtak a kapott nevékhöz, Pl. Vitéz, Betyár, Szilaj. Egymáshoz azonos korú ökörtinót pároltak össze, ez is szabály volt.

Jármazás során a lassúbb-lomha járásút jobboldalra fogták a rúdnál, ez volt a belső (mint lónál a rudas), a kocsis itt is jobboldalt ül (mert általában jobbkezesek az emberek) így az ostort a lassúbb járású ökröknél oldalról észrevétlenül használhatta, hogy a baloldalsó nem vegye észre, és ezáltal a mozgás kiegyenlítődjött. Ezen kívül a jobb oldalon lévőnek a magasabb ökröt fogták, mert a szántásnál a barázda mélységet ezzel kiegyenlítette a csálás (baloldali) magasságához képest. Ez azért is volt fontos, hogy a járom felső része egyenes maradjon, az erővonal kiegyenlítődjön. Ezt a fizikai tételt a gyakorlat során ösztönösen alkalmazták a parasztemberek. Teherbíró képességére jellemző, hogy egypár jó jármos ökör egy cséplőgépet is képes volt elvontatni.

A névhasználat során az állatok reflexszerűen megszokták nevüket és a hajtásnál, ha szólították, fordult balra vagy jobbra a járomban ostorozás nélkül. Ezért ostort a legutolsó esetben használtak, a szóval való terelés kímélő, nyugodt kapcsolatot teremtett állat és ember között.

Névről szólítani valakit, illetve valamit mindig tiszteletet és kapcsolatot jelentett.

Az ökörnevek leírására a szakmaiságon túl egy másik fontos tényező is készített. Felnő mai ifjúságunk úgy, hogy a magyar irodalom remekeit nem élvezik, mert némely fogalmat nem értenek. Érettségire készülve lányom megakadt Arany János: Toldi remekművén, ahol Bence kérlete Miklóst: „jó kiscigány” „Itt hagynád a Bimbót, s Lombárt a hajzását, kinek hétvására nem találni mását”. (Járomban a baloldali a csálás vagy kéztűlő, a jobboldalon áll a belső vagy hajzás). Ezt nem értette.

Ne hagyjunk megválaszolatlan kérdést ifjúságunknak, de magunknak se.

Szűcs István

A csillebérci egykori úttörőtábor s az úttörővasút

A forradalom és szabadságharc 150. évfordulóján gyakran szóba kerül, hogy az elmúlt másfél évszázad alatt egy-egy politikai kurzus hogyan próbálta a maga számára hasznosítani március emlékét. A 100. évforduló éppen jókor jött a hatalomra törő baloldali erőkhöz ahhoz, hogy 48/49 egyedüli örökösiként legitimizálják uralmukat. A „fordulat évét” is a nagy elődök reformlépéseikhez hasonlították, és a 100 év előtti hősök jelképrendszerével díszítették. Gondoljuk csak meg, hogy ekkor még az országot Kossuth-címer jelzi, Petőfiről, Kossuthról kitüntetések, díjakat, intézményeket neveznek el.

A 48-as kultusz érthető módon átszötte az ifjúsági mozgalmat és az oktatást is – az aktuálpolitika legnyilvánvalóbb céljainak megfelelően. A 48-as Ifjúsági Bizottság januári felhívásában („Segítséget a görög népnek!”) arra emlékeztetett, hogy 100 évvel ezelőtt milyen internacionalista segítséget kapott a magyar ügy Európa forradalmár fiaitól; így most nekünk is illik segítenünk adományok gyűjtésével, kultúrelőadásokkal, és azzal, hogy a nagyobb településeken utcát nevezünk el a görög kommunisták vezetőjéről, a legendás Markosz tábornokról... (Vajon van-e még róla elnevezett utca?)

Az egyre szélesedő úttörőmozgalom teljes jelképrendszere 48/49-re épült az *Előre* köszöntés, a kisdobosok neve, az úttörőélet 12 törvénye, a csapatnévadók stb. „Kossuth szellemében államosítottuk az iskolákat!” – hirdette a korabeli pedagógus szakszervezet egyik propagandakiadványa. Jól tükrözi ezt a hangulatot az MKP által kiadott verses beszámoló:

*A nemzeti egység szüntelen szilárdul
Minden jó magyart a munka láza fűt,
48-as hősök nyomdokába lépünk
Gyárban, irodában, földön mindenütt.
Munkaverseny indul benn a városokban
Termelj többet! – harsog künn a földeken.
Verejtékiünk árán kenyérből kalács lesz,
Még a hitvány szik is rizskását terem. – írta Urbán Ernő.*

A baloldali fordulat irányítói a 48-as jelképrendszerrel együtt a szovjet tapasztalatok hazai meghonosítását is egyre fontosabbnak tartották. Már 1947. november 27-én a Kultuszminisztériumban tartott vezetői tanácskozáson felvetődött a pionírházak hálózatának, az *úttörők nyári városának* és egy *úttörővasút* felépítésének terve, amelyet a jelenlévők lelkesen támogattak.

1848 januárjában már „*úttörő-köztársaság*”-ról van szó a gödöllői királyi kastély területére – kb. 300 ezer Ft költséggel. A Köznevelés 1948. február elsején ismertette azt a centenáriumi ifjúsági programot, amely szerint: „Gödöllőn 16 és fél katasztrális hold területeken a serdülő fiatalság számára berendezik az Úttörők Köztársaságát.” Ugyanitt olvasható, hogy Dinnyés Lajosné – a miniszterelnök neje – megbeszélésre hívta meg Tildy, Rákosi, Rajk, Vas, Ortutay, Mihályfi feleségeit a részletek megbeszélésére... Az úttörő tervekkel párhuzamosan vetődött fel – a közelgő centenárium miatt – a 48-as *Nemzeti Nagytábor* gondolata, amelyről először 1947 novemberében a Cserkészvezető írta: „1948 augusztusában lesz a 48-as nagytábor, legújabb tervek szerint *Csillebércen* Budapest határában a Szabadsághegyi Csillagvizsgáló mögötti gyönyörű, tisztásokkal teli erdőben.” A tábort 8 naposra tervezték 8000 főre, ahová meghívják a nyugati cserkészek mellett „kelet ifjú pionírjait is.” 1948 tavaszán a cserkészmozgalom beolvasztásával a MINSZ megalakulása után az MKP és az úttörőmozgalom vezetői Gödöllő helyett Csillebércet választották a tábor és úttörővasút helyéül.

Visszaemlékezések szerint repülőgépről szemrevételezték a terepet, keresve a táborozásra alkalmas tisztások helyét. A döntésben valószínűleg az is szerepet játszott, hogy a polgári, sőt „horthysta” gödöllői kastélypark helyett a Normafa környékén lévő erdei tisztásokhoz munkásmozgalmi hagyományok fűződtek: itt tartották összejöveteleiket „a turistaság örve alatt” a különféle illegális csoportok, itt véste egy hatalmas bükkfa törzsére Lőwy Sándor a KMP nevét és az sem véletlen, hogy itt készült József Attila: *Dönts a tőkét!* című kötetének címlapfotója. E terület mellett szólt az is, hogy közelebb volt a fővároshoz, és a gödöllőihez hasonlóan változatos, szép környezetű. Április 9-én a főváros használati szerződéssel az úttörőszövetség használatába adta Csillebérc 100 magyar holdnyi területét.

Az úttörővasút nyomvonalát először a Zugliget–Normafa–Csillebérc–Széchenyi hegy útvonalra tervezték. Ennek ismeretében készült el – úgy látszik határidő előtt – a közismert köszöntődal, amelyben a szerző még úgy tudja, hogy a vasút ott kúszik majd *lent*, hol a tölgyek őrzik a völgyet, nem pedig mai helyén, *lent*, a hegygerincen...

A szervezők elsősorban a *vasút* építésére összpontosítottak; talán úgy gondolták, hogy a sátrakat egyszerűbb felverni, másrészt a vasutat Gerő „gondozta”. Nem véletlenül díszlett a centenáriumi díszemléknél a felirat:

*Úttörőknek vasutat
Hidépítő Gerő ad!*

Az első ünnepélyes kapavágásra április 11-én került sor a Széchenyi hegyen. Ezt követően gőzerővel folyt a munka főként hétvégeken, amikor a „hivatalos” építők mellett megjelentek itt az ifjúmunkások, egyetemisták, úttörők, katonák „rohambrigádjai”. Becslések szerint július végéig kb. 8000 fő 1 millió munkaórát dolgozott.

Az építkezés javára látványos *gyűjtéseket* is rendeztek, amelyek fővédnökei a vezetők feleségei voltak.

A sajtó állandó reflektorfényben tartotta az építkezés ügyét.

*Épül már Csillebérc ormán
az ifjú köztársaság.*

*Talpfát hord, kövez és hengerel
Az izmos, ifjú brigád...*

– írta egy ismeretlen szerző.

Sorra jelentek meg a lelkes beszámolólok, filmhíradók, egymást követték a vezetői terepszemlék... Érdeemes megjegyezni, hogy az építők nagy gondot fordítottak a természeti környezet megóvására: egy nagy bükkfa kedvéért még a vasút nyomvonalát is módosították, az altáborokat pedig az erdei tisztások köré telepítették.

A vasút első szakasza a Széchenyi hegytől az Előre állomásig tartott. Magát a tábor – mai szerkezetének megfelelően – a főút két részre osztotta: jobboldalt 4 lány altábor, baloldalt pedig 4 fiú altábor helyezkedett el. Ez a nyolc altábor az akkori 8 országos tankerületet jelképezte.

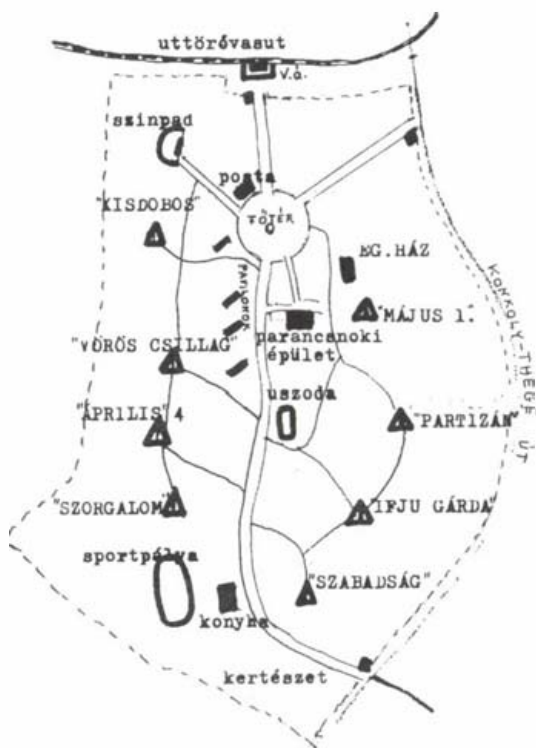
Az altáborok építésében gyakran vettek részt a jó erőben lévő fiatal vezetők is. Házi Árpád pestmegyei főispán például saját kezűleg ácsolta a Május 1. altábor díszes kapuját...

Mivel a táborépítés üteme elmaradt a vasúté mögött, a megnyitó ünnepély tervbe vett időpontja előtti napokban lázasan pótolták a lemaradást: a nagyhatalmú belügyminiszter, Rajk László teherautók, traktorok tucatjait rendelte fel az építkezésre több száz kubikkussal, vasútépítő és egyéb „rohambrigád”-dal együtt.

Július 31-én országos ünnepség keretében indult el a Széchenyi hegyről az első szerelvény, amelyen helyet foglalt minden vezető, aki ekkor számított. A vendégek a táborig vonatoztak, besétáltak Rákosi pajtással az élen – a róla elnevezett 1. sz. főúton – a főtérre, ahol több ezer úttörő fogadta őket. „Megvalósult minden gyerek álma: megindult az úttörővasút, megnyílt az Úttörő Nagytábor” – írta József Jolán.

A táborban postahivatal, rádióállomás, szabadtéri színpad, sportpályák, uszoda, állatkert, egészségház, műhelyek stb. szolgálták a táborozókat. A cipész- és szabóműhelyekre pl. azért volt szükség, hogy helyben meg tudják javítani a táborozók hitvány ruházatát. A későbbiekben sor került a „téliítésre” is: kő- és faházak épültek e célra, ahol a felnőttek vezetőképzése folyt. Az igazi élet persze mindig nyáron zajlott itt, amikor a 8 altábor 10 személyes sátraiban 1000–2000 gyerek táborozott.

Minden altábor egy-egy erdei tisztás köré települt, amelynek közepén az altábor zászlaja lengett. A táborozók katonás rend szerint éltek napjaikat: ébresztő után reggeli torna, tisztálkodás, sátorrendezés, zászlófelvonás parancshirdetéssel, majd reggeli következett. Az altáborok vízblokkjai a sátraktól távolabb épültek. A mosakodás azoknál a kb. 2 méter átmérőjű betonmedencéknél folyt, amelyek ma már virágtartóként szolgálnak. Az étkezések az altáborokban a fészerműjű építmény alatt, hosszú kecskelábú asztaloknál történtek. Az ételt csacsifogat szállította az altáborokba, később pedig motoros járgány. Külön gondot fordítottak a táborozók bőséges ételmezésére: napi ötszöri étkezés biztosította, hogy versenyezni lehessen a súlygyarapodásban is. Az első években még nem volt bekerítve a

Csillebérc egykori alaprajza az altáborok nevével

tábor. Ez is indokolta – a katonás romantika mellett – hogy az altáborokat állandóan lépuskával felszerelt őrség vigyázta.

Az 1950-es évek végén a Központi Fizikai Kutatóintézet szomszédsága miatt felvetődött a tábor áttelepítésének a terve: a solymári téglagyár mellett 300 holdnyi területre költöztetik át, és az úttörővasút szárnyvonalát is Hűvösvölgytől az új táborig építik ki. Mivel az előzetes „hatástanulmányok” és szakmai vélemények egymásnak eléggé ellentmondtak, a tényleges sugárveszélyt illetően, másrészt a tetemes költség és Csillebérc ekkorra már patinássá váló neve miatt az illetékes politikai szervek úgy döntöttek, hogy a tábor marad, sőt korszerűsítik, bővítik. Így került sor az 1960-as években arra a nagyméretű *rekonstrukcióra*, amelynek eredményeként kialakult a tábor mai képe: eltűntek a sátrak (betonalapjukon ma ping-pong asztalok állnak), helyükre biztonságos, „komfortos” panelházikók kerültek, divatos emeletes ágyakkal.

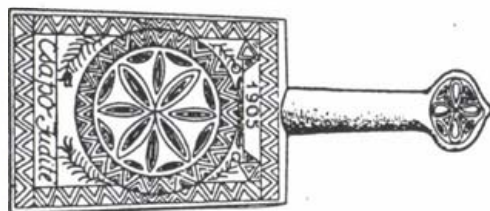
Az egykori Május 1. altábor helyén felépült a 200 személyes háromemeletes „kollégium”, kétemeletesre bővítették a parancsnoki épületet, jelentősen bővítették a konyhát és az étkezőtermet, bevezették az önkiszolgáló rendszert, amely – percre beosztott fogyasztással – óránként kb. 1000 fő étkeztetését tette lehetővé. Bővültek az egyéb kiszolgáló létesítmények, lebetonozták az utakat, a sportpálya és a szabadtéri színpad felújítását stb. A nagyszabású terv szerint az úttörővasút északi oldalára is kiterjedt volna a tábor, amelyet egy felüljáró kötött volna össze a déli résszel. A vasút és a csillagvizsgáló közti 26 holdnyi területen újabb két altábor alapozási munkái kezdődtek meg, de anyagiak hiánya miatt le is álltak. Ennek nyomai – a kiásott csatornaárkok és a kerítés – még ma is láthatók. A rekonstrukció a tervezett 42 millió helyett közel 100 millió forintba került, és 1973-ban fejeződött be. A munkálatokat az is befolyásolta, hogy 1969-ben tették le a zánkai nagytábor alapkövét, így a „legnagyobb” 3000 főt befogadó tábor a Balaton partján épült fel, és ezzel megszűnt Csillebérc csaknem negyedszázados hegemoniája.

A tábor mozgalmi-módszertani központ volt: az itteni tábori formák követendő például szolgáltak országszerte. Ezért bizonyos rangot jelentett az itteni táboroztatás az úttörővezetők részére, akik az ország távoli területeiről jöttek fel Csillebércre ún. „nyári vezetők”-nek. Itt táborozni is jutalomnak számított, hiszen a különféle versenyek nyertesei és kísérő pedagógusaik igen gazdag tábori programok részesei voltak. Megfordult a táborban szinte minden hazai vezető politikus, művész, tudós és hozzátartozott a korabeli protokollhoz a külföldi vendégek látogatása is.

A rendszerváltás a tábort alapvetően megviselte: lecsökkent a táborozók száma, anyagiak híján leromlottak a tábor létesítményeit. Ezt csak gyorsította a különböző menekültcsoportok itteni elhelyezése. Később megnyitották a tábor turistá szállításaként a „fizetőképes kereslet” kiegészítésére. Ezért épült fel néhány előkelőbb vendégház és kapott helyet az épületekben az ún. „amerikai iskola”, amelynek diákjai egész évben itt tanulnak. A kollégium egész évben, az altáborok panelháza pedig nyáron várják ide a különböző rendezvények résztvevőit és természetesen a gyerekeket is.

A tábor a rendszerváltás után a Magyar Úttörők Szövetségének tulajdonában maradt, amely az üzemeltetést egy önálló kft-re bízta. Azóta ez a „Csillebérci Szabadidő és Ifjúsági Központ Szolgáltató Kft” biztosítja az összes szolgáltatást a téli és nyári tömegtáborozástól a bungalók, a kávéház, az étterem, a fitness club, az őrző-védő szolgálat stb. működéséig, a különféle rendezvények, tanfolyamok technikai feltételeiig.

Dr. Tóth József

Vass Lajos emlékezete

Tanulmányok, dokumentumok

TARTALOMJEGYZÉK

A szerkesztő előszava (*Berlász Melinda*)

Egy életmű az Éneklő Magyarország második korszakáért 1927–1992. (*Berlász Melinda*)

Az életút (*Kaposi Edit*)

A karnagy (*Fittler Katalin*)

A zeneszerző (*Vavrinecz Béla*)

Zenei anyanyelvünk szolgálatában (*Csapó Károly*)

A kortárs szemével (*Maróti Gyula*)

Tőle, hozzá, róla. Válogatott dokumentumok

Válogatás Vass Lajos írásaiból

1. Hivatástudattal és áldozatvállalással (1974)
2. Jól olvassuk-e Kodályt? 1–7. (1981-1982)
3. Mi a siker? (1983)
4. Ne adjunk hangot! (1986)
5. Az Éneklő Magyarorszáért (1986)
6. A Debreceni Református Kollégium Évkönyvébe (1986)
7. Népdalcsokrok (1992)

Interjúk, riportok Vass Lajossal (válogatás)

1. Zengjen a muzsika (*Szél Júlia*, 1988)
2. A pécsi Európa Cantatról (*Varsányi Zsuzsa*, 1988)
3. Mégis hinni, mégis tenni kell! Vass Lajos hűségéről, mellőztetéséről, egy várva várt kulturális fordulatról. Beszélgetés a Magyar Művészetért díj kitüntetettjeivel (*Brassai-Sipos András*, 1988)
4. A Mathias Rex oratórium budapesti bemutatójáról (*Bónis Ferenc*, 1990)

Tizenhárom levél Vass Lajos levelezéséből

1. Vass Lajos levele Ilku Pál vezérőrnagynak és Ilku Pál válasza Vass Lajosnak (1953)
2. Vass Lajos levele Otta István vezérőrnagynak (1955)
3. Vass Lajos levele Kodály Zoltánnak (1956. okt.)
4. Vass Lajos levele Kodály Zoltánnak (1956. nov.)
5. Kodály Zoltán levele a Honvéd-Énekkar érdekében (Népakarat, 1957)
6. B. A. Alexandrov és a K. P. Vinogradov szovjet karnagyok levele a magyar honvédelmi miniszterhez a Honvéd-férfikar megmentése érdekében (1957. márc.)
7. Eugen Suchon levele Vass Lajosnak (1957. dec.)
8. Ádám Jenő levele Vass Lajosnak (1958. márc.)
9. F. Möcklnek, a Fränkischer Kammerchor karnagyának levele Vass Lajoshoz (1967)
10. Ádám Jenő levele Vass Lajosnak (1970)
11. Lajtha Lászlóné levele Vass Lajosnak (1971)
12. Bárdos Lajos levele Vass Lajosnak (1982)
13. Veress Sándor levele Vass Lajosnak (1991)

Nekrológok és megemlékezések Vass Lajosról

Fodor András: Gyászbeszéd Vass Lajosról

Szokolay Sándor: Búcsú Vass Lajostól

Bónis Ferenc: Vass Lajos emlékezete (1994)

Olsvai Imre: Megnyitó a II. Vass Lajos Népzenei Verseny Gálaestjén (1997)

Függelék

Vass Lajos zeneművészeinek jegyzéke

(Összeáll.: *Kaposi Edit*, szakmailag gondozta: *Tamás Katalin*)

Vass Lajos írásainak válogatott jegyzéke (*Kaposi Edit*)

Vass Lajossal készült riportok, interjúk válogatott jegyzéke (*Kaposi Edit*)

a. Megjelent riportok

b. Rádióinterjúk

Jegyzék Vass Lajos karnagi működésének jelentősebb hangfelvételeiről (Válogatás)

Rövidítésjegyzék

Fényképek

Kiadja a Püski Kiadó. Beszerezhető: 1013. Budapest Krisztina krt. Tel.: 275-7763